www.turkishstudies.net/language

Turkish Studies - Language and Literature

eISSN: 2667-5641

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY
Sponsored by IBU

Research Article / Araştırma Makalesi

Nigârî Divanında Ehl-i Beyt Sevgisi

The Love For Ahl Al-Bayt In Nigari's Divan

Ayşe Farsakoğlu Eroğlu*

Abstract: Mir Hamza Nigari was born in Karabakh in the 19th century and was a virtuous scholar and a love drunk mystic. Although he was a Khalidiyya sheikh of the Naqshbandi order, examining his poems in his divan, we see that he was not a cult fanatic. He lived in Amasya for a part of his restless life and after his death in Elazığ, his sanctified body was buried in Amasya upon his will. The Mosque of Shirvan was built in 1894 at where his tomb was and the tomb is currently in the burial chamber of the mosque. Examining the poems of Nigari, especially the influence of Fuzuli is felt deeply. The way he chanted love reminds the enthusiastic chants of love by Fuzuli. According to him, the purpose of creation was to love God, the Prophet and Ahl al-Bayt (People of the Lord). In his divan, verses including the love of Ahl al-Bayt are considerably vast. The fact that he viewed the love of Ahl al-Bayt as the purpose of creation can be considered the most important reason for this. But he did not only talk about the love of Ahl al-Bayt while he was handling this matter. At the same time, he sometimes heavily vilified the persons he characterized with words such as Marwanids, Kharijites, Sufyani and Yazidis, whom he thought were troubling the Ahl al-Bayt. Considered in this context, he used praise and satire together when speaking of the Ahl al-Bayt. While referring to the Ahl al-Bayt with praise, he vilified the people whom he thought was troubling them in a manner that could be called heavy. In our paper, we will examine the love of Ahl al-Bayt of Nigari in the Turkish divan literature with examples from his divan and try to reveal his style and attitude in this matter. Also, Why does Nigari consider Ahl al-Bayt and he love for them so important? How does he handle Ahl al-Bayt in his poems? we will try to answer these questions in the frame of samples taken from the divan.

Structured Abstract: Mir Hamza Nigara, born in Karabakh in the XIX century, was a virtuous and wise Naqshbandi-Halidi sheikh who had no sectarian bigotry. His life was full of several serious difficulties and troubles. However, despite all these difficulties, he lived a very fertile life in terms of learning and transferring his knowledge. Although he was always in different places voluntarily or necessarily throughout his life, his love of learning and teaching always accompanied him. Mir Nigari also fought against the Russians on the side of the Ottoman army.

Mir Hamza Nigari made three valuable works in his fertile life. One of them is the Turkish divan. In this study, we will examine his love for the Ahl al-Bayt in his Turkish divan. One of the manifestations of the love for the Prophet Muhammad in Turkish literature is the love for Ahl al-Bayt. The love of the Ahl al-Bayt is one of the subjects covered on various occasions in Turkish literature in almost every period. Some poets have been more intensely interested in the love for Ahl al-Bayt. Mir Hamza Nigari is one of these poets. That he was a descendant of the Ahl-al Bayt had a great effect on this. As a matter of fact, in some of his verses,

* Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü
Assistant Professor, Kahramanmaraş Sütçü İmam University, Faculty of Theology, Department of Islamic History and Arts.

ORCID 0000-0003-3039-6299

afarsakoglu1@gmail.com

Cite as/ Atıf: Farsakoğlu Eroğlu, A. (2020). Nigârî divanında Ehl-i Beyt sevgisi. *Turkish Studies - Language*, 15(3), 1163-1183. <https://dx.doi.org/10.47845/TurkishStudies.44414>

Received/Geliş: 22 June/Haziran 2020

Accepted/Kabul: 15 September/Eylül 2020

Copyright © INTAC LTD, Turkey

Checked by plagiarism software

Published/Yayın: 30 September/Eylül 2020

CC BY-NC 4.0

he expresses this explicitly and says that this is a blessing that is not bestowed upon everyone. According to him, the purpose of creation was to love God, the Prophet and Ahl al-Bayt. While glorifying Ahl al-Bayt in his poems, Nigari harshly criticized those who oppressed them. He could not tolerate those oppressions done to the Prophet's descendants, especially to Hz. Hussein and those around him, and he attributed those who did this with expressions like Yazidi, Mervani, Kharici, and Sufyani.

While it is seen that the love of Ahl al-Bayt is mostly covered as the love felt for Ahl al-Bayt by many poets, it is seen in Nigari that the hatred felt for the enemies of Ahl al-Bayt is covered as well as the love of Ahl al-Bayt. In this respect, the way he expresses his love for Ahl al-Bayt differs from those of other poets. When the Turkish Divan of Nigari is examined in terms of the ways the love for Ahl al-Bayt is expressed, various titles emerge. Some of these titles can be listed as follows:

1. Love for Ahl al-Bayt due to their being descendants of the Prophet's family
2. Love for Ahl al-Bayt as a Prayer
3. Love for Ahl al-Bayt as a Curse
4. Love for Ahl al-Bayt through Hz. Ali
5. Love for Ahl al-Bayt through Hz. Hussein
6. Love for Ahl al-Bayt through Ahl al-Bayt's Wives
7. Love for Ahl al-Bayt through Hz. Hasan
8. Showing the Love for Ahl-al-Bayt by Comparing with and criticizing the Sufyani, the Mervani, and Their Supporters
9. Love for Ahl al-Bayt as the blessing of God and with the Consciousness of Worship
10. The Day of Resurrection
11. Love for Ahl al-Bayt as the Cause of the Creation of the Universe

A small number of these issues were discussed under the title of "Other Usages". In this section, some topics such as Nigari's attributing the beauty of his poems to the blessing of Ahl al-Bayt were included. The explanations about the above-mentioned titles will not be repeated here as they are given in detail in the relevant sections. Considering these titles, one can have an idea about how much space has been allocated to Ahl al-Bayt in Nigari's Divan. Hamza Nigari is one of the poets giving place to Ahl al-Bayt most in his poems.

When his life is examined, it is seen that he did not give up expressing his love for Ahl al-Bayt in this way at the cost of being discredited, slandered and exiled. When considered from this point of view, his refusal to give up expressing his love in such a style despite such negativity gives us an idea of the realness of his love for Ahl al-Bayt. As a result, he counted Ahl al-Bayt as his ancestors, considered their friends as his friends and their enemies as his enemy, and never hesitated to express it openly at all costs.

Keywords: Classical Turkish Literature, Mir Hamza Nigari, Turkish Divan, love of Ahl al-Bayt, Sufyani .

Öz: Mîr Hamza Nigârî, XIX. yüzyılda Karabağ'da dünyaya gelmiş, âlim, fâzıl, aşk neşvesiyle dolup taşmış bir mutasavvıftır. Nigârî, Nakşibendî-Hâlidî şeyhi olmakla birlikte, divanındaki şiirleri incelendiğinde onun, tarikat taassubu olmadığı görülmektedir. O, hareketli yaşantısının bir kısmında Amasya'da yaşamış ve Elazığ'da vuku bulan vefatından sonra vasiyeti üzerine mübarek naaşları Amasya'da sırlanmıştır. Kabrinin bulunduğu yere 1894'te Şirvanlı Camii yapılmıştır ve mevcut durumda kabir caminin haziresinde bulunmaktadır. Nigârî'nin şiirleri incelendiğinde özellikle Fuzûlî'nin etkisi çok derinden hissedilmektedir. Onun aşkı terennüm edişi Fuzûlî'nin coşkulu aşk terennümelerini hatırlatmaktadır. Ona göre yaratılışın amacı Allah'ı, Hz. Peygamberi ve Ehl-i beyti sevmektir. Divanında Ehl-i beyt sevgisine yer veren mısralar dikkat çekecek kadar çoktur. Bunun en önemli sebebi olarak Ehl-i beyt sevgisini yaradılış amacı olarak görmesi gösterilebilir. Fakat o bu konuyu işlerken sadece Ehl-i beyti sevmekten bahsetmemiştir. Aynı zamanda, Ehl-i beyte sıkıntı verdiğini düşündüğü Mervânî, Hâricî, Süfyanî ve Yezîdî gibi kelimelerle vasıflandırdığı kişileri,

zaman zaman çok ağır bir şekilde yemiştir. Bu çerçevede değerlendirildiğinde o Ehl-i beytten bahsederken övgü ve yergiye birlikte kullanmıştır. Ehl-i beyti övgüyle anarken, onlara sıkıntı verdiğini düşündüğü kişileri çok ağır denebilecek bir dille yemiştir. Biz çalışmamızda Nigârî'nin Türkçe divanındaki Ehl-i beyt sevgisini divanından örneklerle inceleyip, bu konudaki üslup ve tavrını ortaya koymaya gayret edeceğiz. Ayrıca, Nigârî neden Ehl-i beyti ve onları sevmeyi bu kadar önemli görür? O, şiirlerinde Ehl-i beyti nasıl işler? gibi sorulara cevap arayıp divandan alınmış örnekler çerçevesinde bu soruları cevaplamaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Mîr Hamza Nigârî, Türkçe Divan, Ehl-i beyt sevgisi, Süfyânî.

Giriş

Mîr Hamza Nigârî, XIX. yüzyılda Karabağ'da dünyaya gelmiş, ilâhî aşk neşvesiyle dolu bir Nakşibendî-Hâlidî şeyhidir. Nigârî'nin dervişlikten mürşidliğe uzanan hayatı çoğunlukla gurbette geçmiştir. Uzun, bazen sıkıntılı gurbet yılları onun şiirlerinde memleket hasreti olarak kendini göstermiştir. Mahlasını ve memleketini zikrettiği bir beyitte “biz bu âşığı biliriz Mîr Nigârî'dir, Karabağ'lıdır” demektedir.

Biz bu dîvâneyi âvâreyi şeydâ sıfatı

Bilirüz Mîr Nigârîydi Karabağlıdur (103-161/7)¹

Nigârî, Hz. Peygamberin yüce neslinden olduğu için Allah'a hamdetmektedir. Ayrıca Hz. Ali, Hz. Hüseyin ve Seyyid Agabalı'nın evladiyım diyerek neslinin ehl-i beytten kimlere dayandığını da söylemektedir.

Bi-hamdillâh gönül âl-i Muhammed nesl-i 'âlidir

Hüseynî Hayderî evlâd-ı seyyid Agabalıdır (133-209/1)

Bir diğer beyitte ise, yüce bir nesebim var, âşığım, âl-i 'abânın kölesiyim, ismim Mîr Hamza'dır demektedir.

Âl-i a 'lâ nesebem rind-i şeydâ hasebem

Bende-i âl-i 'abâ Mîr Hamza adımdır (150-237/5)

Nigârî'nin *Divan* 'ı Allah ve Peygamber aşkının en etkileyici terennümleriyle doludur. Ehl-i beyt sevgisi ise onda sadece peygamberin neslini sevmek değil, aynı zamanda ceddine duyduğu sevgidir. Takdir edilir ki bu durum da onun mısralarına ayrı bir anlam yüklemektedir. Bir yürek yangınının dışı vurumu olan mısraları böylece çok daha anlamlı ve etkileyici olmaktadır. Zira onun şiirlerinde ehl-i beyt söz konusu olduğunda Hz. Ali, Hz. Hüseyin ve Kerbelâ hadisesi öne çıkmaktadır. Kerbelâ ise asırlar boyu Müslümanların gözünde yaş gönlünde acı olmuş elim bir hadise olarak hala etkisini korumaktadır. Nigârî bu elim hadiseyi Allah'ın takdiri olarak görse de Süfyânî ve Mervânî olarak isimlendirdiği fâilleri şiddetle yermekten kendini alamamıştır.

Nigârî'nin ehl-i beyt sevgisi konusundaki hassasiyeti elbette sadece neseb birliğinden kaynaklanmamaktadır. Bu hassasiyet aynı zamanda ehl-i beyt ve âl-i abâ ile ilgili olarak kaynaklarda yer alan bilgilere de dayanmaktadır.

Sünnî ve Şîî hadis kitaplarında yer alan bir rivayete göre, Hz. Peygamber Ümmü Seleme'nin evinde iken, “Ey Ehl-i beyt! Allah kusurlarınızı giderip sizi tertemiz yapmak ister” (el-

¹ Çalışmamızda kullanılan örnek beyitlerde Azmi Bilgin'in, *Nigârî, Dîvân(2017), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı*, isimli çalışmasından istifade edilmiştir. Örneklerin yan tarafında parantez içerisinde kullanılan sayılardan ilki sayfa numarasını, ikincisi şiir numarasını, üçüncüsü ise beyit numarasını göstermektedir. Ayrıca ilerleyen kısımlarda tercî-i bendlerden alınan örnekler sayfa numarasından sonra “T” harfi ile gösterilmiş, terkîb-i bendlerden alınan örnekler “TB” harfleriyle gösterilmiştir.

Ahzâb 33/33) meâlindeki âyet nâzil olmuş, bunun üzerine Peygamber Hz. Ali'yi, Fâtıma'yı, Hasan ve Hüseyin'i abâsının altına alarak, "Allahım, benim ehl-i beytim işte bunlardır; bunların kusurlarını gider, kendilerini tertemiz yap!" diye dua etmiştir. Bunu gören Ümmü Seleme "Yâ Resûlullah! Ben de onlarla beraber miyim?" diye sormuş, Resûlullah da "sen yerinde dur, sen zaten hayırla birliktesin" cevabını vermiştir (Uludağ, 1989:306). Sakaleyn hadisi olarak meşhur olmuş bir başka rivayette ise: "Ey insanlar, ben sadece bir beşerim. Rabbimin elçisinin bana geleceği, benim de ona icabet edeceğim zaman yaklaştı. Size önemli iki emanet bırakıyorum (Bu emanetin biri, hidayet ve nur kaynağı olan Allah'ın Kitabı'dır. O'na sınıksız sarılın", buyurdu ve Allah'ın Kitabı'na sarılmaya bizleri teşvik etti. Sonra devamla: "İkincisi de ehl-i beytimdir. Ehl-i beytim hakkında size Allah'ı hatırlatırım. (Allah'tan korkun, onlara karşı hürmette kusur etmeyin)" buyurdu ve iki defa tekrarlardı (Müslim, Fedâilü's-sahâbe,36). Bu ve bunun gibi rivayetler Nigârî'nin ehl-i beyt sevgisi konusundaki hassasiyetini belirlemesinde etkili olmuştur. Ayrıca onun üzerinde, özellikle bu hususta, etki bırakan şahıslar ve eserler de bulunmaktadır.

Nigârî şiiirlerinde kendisine has bir üslup oluştursa da onun en çok etkilendiği şairlerin başında Fuzûlî gelmektedir. Nigârî'nin divânında Fuzûlî'nin şiiirlerindeki âşıkane söyleyiş ve "Hadikatü's-süedâ"sındaki dramatik anlatım yeni bir üslupla birleşmiştir.

Nigârî, divânında ehl-i beyt sevgisini anlatırken, Allah'ı ve Peygamber'i sevmenin ehl-i beyti de sevmeyi gerektirdiğini söylemektedir. O, kendine göre tarafını belirlemiş ve bunu Allah'tan, peygamberden ve ehl-i beytten yana olduğu şeklinde açıkça ifade etmiştir. Bu çalışma onun mısralarına ehl-i beyt sevgisinin nasıl yansıdığını göstermeyi hedeflemektedir.

Hayatı

Mîr Hamza Nigârî, Azerbaycan'ın Karabağ bölgesinde Zengezur kasabasının Cicimli köyünde dünyaya geldi. Doğum tarihi net olmamakla birlikte çeşitli kaynaklarda doğum tarihi olarak 1212(1797), 1220(1805) ve 1230(1815) yılları kaydedilmektedir. Bölgede Cicimli seyyidleri diye tanınan, ocaklı ve büyük itibar sahibi olan ailesi VI(XII.) yüzyılda Horasan'dan Karabağ'a gelip yerleşen, Hz. Hasan soyundan Seyyid Muhammed Şemseddin Akabâlî'ye ulaşır. Babası Mîr Paşa ya da Seyyid Emir Paşa diye tanınan Seyyid Rûkneddin Efendi, annesi Hayrûnnisa Hanım'dır. Mîr Hamza Nigârî, Mîr Hamza, Hacı Hamza Nigârî, Seyyid Nigârî, Nigârî-i Karabâgî olarak da tanınır (Bilgin, 2007: 85; Taşlıova, 1999:115; İnal, 2000:1627). Nigârî, dokuz (İnal, 2000: 1627) ya da altı (Bilgin, 2007: 85) aylıkken babası katledildi. Küçük yaştan (Çınar, 2009: 15) itibaren ya da on beş (Bilgin, 2007: 85) yaşından itibaren ilim tahsiline başladı. Şamahı ve Şeki'de ilim tahsil ettikten sonra Mevlâna Hâlid-i Bağdâdî'nin halifelerinden Şeyh İsmail Şirvânî'ye intisap etti. Mîr Hamza Ruslar'ın ulemâya karşı uyguladığı tavırdan dolayı mürşidiyle birlikte Sivas'a, orada birkaç yıl kaldıktan sonra da Amasya'ya geldiler (İnal, 2000: 1627). Amasya'ya geldikten bir süre sonra mürşidinin isteğiyle hacca gitti (Ayar ve Özel, 2014: 193). Hac dönüşünde Basra, Bağdat, Halep ve Şam'ı ziyaret edip İstanbul'a geldi. Kısa bir süre İstanbul'da kaldıktan sonra Amasya'ya döndü.1841'de yine mürşidinin emriyle annesini ziyaret etmek, ders vermek ve irşad faaliyetinde bulunmak üzere Karabağ'a gitti. 1852 yılına kadar Karabağ'da irşad faaliyetinde bulunan Nigârî'nin şöhreti geniş bir çevreye yayıldı (Bilgin, 2007: 86). Nigârî, Kırım Savaşı'nın başlamasıyla Rus sınırını geçerek Kars'a gelmiş, birçok müridi ve Azerbaycan'dan gelen mücahidlerle Osmanlı ordusunun saflarında Ruslar'a karşı mücadele etti, savaştan sonra Erzurum'a dönerek üç yıl burada kaldı (Musayev, 2000: 244). Erzurum'dan İstanbul'a geçip, bir müddet sonra tekrar Erzurum'a dönüp, oradan Amasya'ya geçti. Kısa bir süre sonra Merzifon'a yerleşip 1883 yılına kadar burada irşad faaliyetini sürdürdü, tefsir ve hadis dersleri verdi. Amasya ve çevresinde geniş bir mürid halkasına sahip olması, 1853 Osmanlı Rus Savaşı'nın ardından çoğunluğu Karapapak Türklerinin oluşturduğu Kuzey Kafkasyalı müritlerinin büyük topluluklar halinde Anadolu'ya göçerek Amasya'dan Muş ve Kars'a kadar geniş bir bölgeye yerleşmeleri Nigârî'nin şöhret ve nüfuzunu daha da arttırdı (Bilgin, 2007: 86). Bu arada Nigârî'nin şöhretinden rahatsız

olanlar boş durmadılar. İsyan edeceği söylentileri sonucunda Harput'a nefyine karar verildi. 1886'da Harput'ta vefat etti. Naaşı, müridleri ve ailesi tarafından Amasya'ya getirilerek burada defnedildi (Tahir, H1333: 65). Eldeki mevcut bilgiler ve eserleri incelendiğinde Mîr Hamza Nigârî'nin gurbet içerisinde gurbet yaşadığı, bütün engellere ve zorluklara rağmen ömrünü, birkaç ömürlük yoğunlukta ve verimlilikte geçirdiği görülmektedir.

Eserleri

Mîr Hamza Nigârî'nin, hayatını kuşatan ilahi aşk neşvesi eserlerinde en güzel şekilde yansımasını bulmuştur. Kaynaklarda onun Nigârî mahlasını kullanmasının sebebi olarak âlem-i mânâda görüp aşık olduğu Nigâr adlı muhterem bir hanımın aşkının aşk-ı hakîkiye inkılâb etmesi ve kendisinde manevî terakkiye vesile olması dolayısıyla bu mahlası aldığı ifade edilmektedir. Kendisi bu mahlası kullanmasını; Nigârî lakabını almamın sebebi sana cân vermemdir, diyerek ya da bir başka ifadeyle, ey sevgili! senin için cânımı verdiğimde hakikatte dirildim, aşk-ı hakîkiyi buldum işte bu sebepten Nigârî lakabını aldım, diyerek açıklamaktadır.

Ey nigârım sana cân virdim bana

Bâ'is oldur kim Nigârîdir lakab (47-60/5)

Nigârî kendi üslûbunu oluşturmuş olsa da onun pek çok şiirinde Fuzûlî etkisi derinden hissedilmektedir. Divanında Fuzûlî'ye yazdığı nazireler bulunmaktadır (Hakverdîoğlu, 2013: 1657-1686). Nigârî de üzerindeki Fuzûlî etkisini ey gönül Fuzûlî tabiatlı oldun ve Karabağ'ı Bağdâd diyârı ettin diyerek ifade etmektedir.

Ey gönül tab'ı Fuzûlî ile hem-kâr oldun

Karabağ küt'asını hıttâ-i Bağdâd itdin (243-408/8)

Nigârî'nin bilinen üç temel eseri, biri Türkçe divanın diğeri de Farsça divanın sonuna ilave edilmiş iki de risâlesi vardır.

1. Türkçe Divan: Divanda gazel başta olmak üzere pek çok nazım şekliyle yazılmış şiirleri, bir mektup ve mesnevî nazım şekliyle divanın sonuna ilave edilmiş "Çaynâme" bulunmaktadır. Türkçe divanın iki matbu nüshası vardır (İstanbul-1883; Tiflis-1908). Ayrıca İzzet Koyunoğlu Kütüphanesi'nde (nr.13705), İstanbul matbu nüshası esas alınarak düzenlenmiş bir yazması daha bulunmaktadır (Akpınar, 1994:466; Bilgin, 2017: 7).

2. Farsça Divan: Yeğenin oğlu Mustafa Fahreddin Akabâlî tarafından Türkçe'ye bir kısmı tercüme ve şerh edilmiştir. Çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları vardır (Süleymaniye Ktp., A. N. Tarlan, nr. 188; Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Ktp., nr. 240, 7288). Farsça divanın sonunda "Heştbihiştname" adlı bir risale daha bulunmaktadır (Süleymaniye Ktp., A. N. Tarlan, nr. 188, s.501-555) (Bilgin, 2017: 7-8).

3. Nigârname (İstanbul-1305): Nigârî'nin yaşadığı aşk hallerini, âşıkâne sözlerle terennüm ettiği dinî-tasavvufî mahiyette bir eserdir. Şair kendi gönlünü kişileştirerek rüyada gördüğü manevî âlemdeki nigâra âşık ediyor. Gönlü manevî meclislerde âşık ve âriflerle konuşuruyor. Çeşitli temsil ve tasavvurlarla ilâhî aşkı tasvir eden bu âlemde değişik tipleri münakaşa ettiriyor, onları sembolik olarak konuşturuyor. Bazen dinî ve tarihî kişiler de bu konuşmalara katılıyor. Konular mesnevî şeklinde anlatılmış yer yer gazeller serpiştirilmiştir (Bilgin, 2017: 7).

Bu eserlerin dışında İbnülemin Mahmut Kemal İnal *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye'ye tavzîhâtının bulunduğunu* bildirmekte ise de başka kaynaklarda böyle bir bilgiye rastlanmamıştır (Bilgin, 2017: 8; İnal, 2000:1628).

Türk Edebiyatında Ehl-i Beyt Sevgisi

“Ev halkı” anlamına gelen Ehl-i beyt(ehlül-beyt) terkibi ev sahibiyle onun eşini, çocuklarını, torunları ve yakın akrabalarını kapsar. Câhiliye devri Arap toplumunda kabilenin hâkim ailesini ifade eden ehl-i beyt tabiri, İslâmî dönemden itibaren günümüze kadar sadece Hz. Peygamber’in ailesi ve soyu manasına gelen bir terim olmuştur (Öz, 1994: 498). “Âl-i abâ” terkibi de Hz. Peygamber’in ailesi için kullanılmaktadır. Şiîler ve Sünnîler arasında “âl-i abâ”nın kapsamı ile ilgili farklı görüşler olsa da “âl-i abâ” ortak kullanılan bir terimdir (Uludağ, 1989: 306; Özel, 1989: 305). Şiîler, Ehl-i beyt’in beş kişilik Âl-i abâ’dan ibaret olduğuna inanırlar. Sünnîler ise Peygamber’in zevcelerinin, kızlarının, hatta Selmân-ı Fârisî’nin de Ehl-i beyt’e dahil olduğu kanaatindedir. Yine Şiîler Hz. Peygamber’in yapmış olduğu dua sayesinde Âl-i abâ’nın gûnahtan korunduğunu iddia ederler; halbuki Sünnîler peygamberlerden başka hiç kimsenin mâsum olamayacağına inanırlar (Uludağ, 1989: 307).

Müslümanlar tarih boyunca peygamber neslini sevmiş ve onlara saygı duymuşlardır. Bu saygı ve sevginin en güzel göstergelerinden biri de öncelikle ehl-i beyt neslinden gelen seyyid ve şeriflere, Selçuklu ve Osmanlı devletleri tarafından icazetnameler verilerek, gereken sevgi ve saygıyı görmelerinin temin edilmesi ve sonrasında Yıldırım Bayezid zamanında “Nakîbü’l-Eşrâf Dairesi”nin kurulmasıdır (Eğri, 2006: 40). Milletimiz ehl-i beyte, tarihten bugüne kadar büyük bir aşkla sahip çıkmıştır. Kültür atlasımız ehl-i beyti ve onların maneviyatını temsil eden, sembol ve motiflerle bezenmiş ehl-i beyt sevgisi, edebî metinlerde nakış nakış,ilmek ilmek işlenmiştir (Eğri, 2006: 41). Türk İslâm edebiyatının ilk müstakil eserlerinden itibaren ehl-i beyt sevgisinin işlendiği görülmektedir. Kutadgu Bilig’de bu sevgi; “görüşeceğin insanlardan biri de Peygamberin neslidir, onlara saygı gösterirsen, mutluluğa erersin, bunları çok ve gönülden sev, onlara yardımda bulun, bunlar ehl-i beyttir, peygamber soyudur, onları peygamber hakkı için sev” denilerek anlatılmaktadır.

Bunlardan biri Peygamberin neslidir

bunlara hürmet edersen devlet ve mutluluğa kavuşursun. (747-50/4337)

Bunları pek çok ve gönülden sev;

onlara iyi bak ve yardımda bulun. (747-50/4338)

Bunlar ehl-i beyttir, Peygamberin uruğudur;

ey kardeş, sen de onları, sevgili Peygamber hakkı için sev. (747-50/4339)
(Arat, 2008: 747)²

Pîr-i Türkistan Ahmed Yesevî ise ehl-i beyt sevgisini daha ziyade Hz. Ali üzerinden ifade etmiştir.

Himmet kuşağı belinde, Mevlâ’m yâdı dilinde,

Zülfikâr’ı elinde Hakk arslanı Ali’dir (Bice, 2010: 142)

Yûnus Emre’nin divanında da çeşitli vesilelerle ehl-i beyt’i konu alan beyitler bulunmaktadır. Bunlardan birinde Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin Hz. Peygamber’le birlikte zikredilmektedir.

Tanrı Arslanı Ali sağında Muhammed’ün

Hasan’ıla Hüseyin solunda Muhammed’ün (177-145/5)

² Bu örneklerde ilk sayı sayfa numarasını, ikincisi şiir, üçüncüsü ise beyit numarasını belirtmektedir.

Bir diğer örnekte ise, ehl-i beyt söz konusu olduğunda, genellikle akla ilk gelen hadise ve isimler yer almaktadır. Kıtada, Hz. Peygamber'in sevgili kızı Hz. Fatıma annelik özelliği ön plana çıkarılarak verilirken; kuzu kelimesiyle de torunlarının evlat olma yönüne dikkat çekilmektedir.

Kerbelâ'da yazıları

Şehîd oldu gazîleri

Fatma ana kuzuları

Hasan'ıla Hüseyin'dür (431-20/4) (Tatcı, 2011:177,431)

Takdir edilir ki Türk İslâm edebiyatı alanında ehl-i beyt sevgisi sadece ilk eserlerde değil ilk eserlerden bugüne manzum, mensur pek çok eserde işlenmiştir. Müslüman toplumlarda ehl-i beyti sevmek, Hz. Peygamber'e olan sevginin gösterilme şekillerinden biri olarak algılanmış, bu algının İslâmî edebiyattaki yansımaları olarak Muharremiyeler, Maktel-i Hüseyinler, Hz. Ali Cenknâmeleri, Sad kelimeler vb. dini konular oluşturulmuştur. Buna ilaveten divanların, mesnevilerin bir kısmının içerisinde de ehl-i beyti çeşitli açılardan konu edinen, mısralara yer verilmiştir.

Hemen her şairin divanında Çâr-yâr ve buna ilaveten Hz. Ali ve ehl-i beytin methinde bir manzume bulunabilir. Ehl-i beyte ait birçok menkıbe gerek nazım ve gerekse nesir edebiyat ürünlerini doldurmaktadır. Tasavvufî edebiyatta ehl-i beytin ayrı bir yeri vardır. Birçok tarikatın silsile yoluyla Hz. Ali'ye ulaştırılması ve Âl-i abâ, on iki imam, on dört masum düşünceleri sonucunda Türk edebiyatında köklü bir yer edinmiştir. Hz. Ali'nin Hülefâ-yı Raşidin ile birlikte çok anıldığını görürüz. Peygamberimiz ile birlikte anıldığı yerler de çoktur (Aydn, 2011: 24).

Eserlerde genel olarak, Hz. Ali, cesareti, yiğitliği, ilmi gibi hususlarla, Hz. Hüseyin şehadeti ile, Hz. Hasan sükunetiyle geçmektedir. Ehl-i beyt hanımları ise, öne çıkan özelliklerine göre, iffetleri, cesaretleri, fedakarlıkları, ilim sahibi olmaları ve yaşadıkları zorluklar ile anılmaktadır.

Nigârî Divanında Ehl-i Beyt Sevgisi

Mîr Hamza Nigârî divanında Allah ve Peygamber aşkını çok etkileyici bir şekilde dile getirmektedir. Hz. Peygamberin nesli olan ehl-i beyt sevgisi de onda Allah ve Peygamber aşkının bir tezahürü olarak görülmektedir. Nigârî Peygamber neslindendir ve bunu mısralarında sık sık dile getirip kendisine böyle bir lütuf bahsettiği için Allah'a şükürlerini arz etmektedir. Dolayısıyla o ehl-i beyti sevmektedir, çünkü ehl-i beyt hem âlemlere rahmet olarak gönderilen Peygamberin şerefli nesli hem de Nigârî'nin ceddidir. Bu sevgiyi ise divanında bazen onlara duyduğu sevgiyi söyleyip onları yücelterek bazen onların düşmanlarının acımasızlığından duyduğu rahatsızlığı ifade ederek çeşitli şekillerde dile getirmektedir.

1. Peygamber Nesebinden Olması Dolayısıyla Ehl-i Beyt Sevgisi

Mîr Hamza Nigârî, divanında pek çok beyitte çeşitli vesilelerle Hz. Peygamber'in nesebinden olduğunu ifade etmektedir.

Âlî –nesebiz Hâşimîyiz Mîr Nigârî

Sanma bizi ez tâife-i kân-ı hüneriz (191-309/5)

Nigârî, kendisine çalışmakla elde edilemeyecek bir lütuf olan peygamber soyundan olma nimetini bahşeden Rabbe güzel bir farkındalıkla teşekkür etmekte, sonraki beyitte ise Hz. Hasan'ın soyundan geldiği için iftihar etmektedir. Bilindiği gibi insan dünya hayatında bazı şeyleri seçememektedir. Bunlardan biri de neseptir. Nigârî, Allah tarafından kendisine lütfedilenin farkında olarak, nesebine layık olmaya çalışmaktadır.

Sa'y ile yetmek ne mümkün bahş-ı Mevlâdır bana

Dem-be-dem kim hâk-i pâ-yi Mustafâ manzûruyam (273-458/2)

İftihâr itmez miyem her dem ki âle nisbetem

Var nâz itmez miyem nisbet siyâdetdir bize (338-574/2)

Bir diğer beyitte emîr, seyyid, Hz. Ali'nin ve Hz. Fatımâ'nın neslinden olduğunu ve Hâşimoğullarının muhibbi iken Süfyân evladının düşmanı olduğunu söylemektedir.

Emîrem seyyidem şîr ibn-i şîrem âl-i Zehrâyam

Habîb-i âl-i Hâşim düşmen-i evlâd-ı Süfyânâ (292-494/3)

O, hayatında karşılaştığı sıkıntıları da güzel bir sebebe bağlayarak daha kolay atlatmasını bilmiş bir mutasavvıftır. Bunu, Peygamber neslinden olduğum için yüz belâ ile karşılaşırım, bu durum benim için elbette iftihar sebebidir diyerek anlatmaktadır.

Âl-i Ahmed oldığum-çün sad belâ

Yüz virür ben iftihâr itmez miyem (266-447/5)

Nigârî ehl-i beytin yoluna cân vermeyi seyyitliğinin bir gereği olarak görmektedir.

Sülâle-i tâhireye cân virmek

Mîr Nigârînin siyâdetidir (168-268/8)

O, şâirliğini, nazm riştesine harikulade söz incileri dizmeyi, Benî Hâşim'e mensup olmaya bağlamakta, onlarda her konuda kâmil olmanın ve güzel söz söylemenin kesbî değil vehbî olduğunu söylemektedir. Cahiliye döneminde Arap'ların şiirdeki ustalığı kaynaklarda zikredilmektedir. Nigârî, bu hususa Benî Hâşim açısından dikkat çekmektedir.

Ne 'aceb Mîr Nigârî ki dürr-efşân eyler

Vehbîdir feyz-i kemâlât Benî Haşimde (358-606/7)

2. Dua Olarak Ehl-i Beyt Sevgisi

Nigârî dua mahiyetindeki beyitlerinde genel olarak ebedî âleme yönelik dilek ve temennilerini dile getirmiştir. O, dünyada da ahirette de Hz. Peygamber'in ve ehl-i beytin sevgisinden yakınlığından uzak olmaktan korkup Allah'a sığınmakta, her iki âlemde de ceddine yakın olmayı dilemektedir.

Yâ Rab beni ayırma şehen-şâh-ı veliden

Yâ Rab beni dûr eyleme evlâd-ı ‘Alîden (510-T/I/3)

Ona göre ehl-i beyt sevgisi Peygamber sevgisini, Peygamber sevgisi de Allah sevgisini beraberinde getirdiği için ehl-i beytten ayrı olmama hususunda özellikle ebedî hayata yönelik dua etmektedir. O, Hz. Peygamber’in âşıklarıyla haşrolup onun ehl-i beytinden ayrılmamayı dilemektedir.

Uşşâk-ı Muhammed ile kıl haşrimi yâ Rab

Üzme elimi âl-i peyemberden ayırma (339-575/6)

Sâkî, “su, şarap ve benzerlerini sunan kişi” anlamındadır. “Sâkî-i kevser” ise Hz. Ali’nin lakaplarından biri olarak kullanılmaktadır (Arslan, 2003: 13,14). Kevser kelimesine, “Hz. Peygamber’e cennette bahşedilen nehir” anlamı verildiği gibi daha yaygın olarak kelime Resûlullah’a lutfedilen nübüvvet, hikmet, ilim, çok sayıda ümmet, tevhid vb. mânevî nimetler şeklinde de yorumlanmıştır (Ertürk, 1997: 546). Nigârî, beni cezâ gününde Kevser sâkîsinden (Hz. Ali) ayırıp susuz bırakma, rahmetten ümit kesip kafirlerden olmaktan koru ve bizi Hz. Muhammed(as)’in sevenleri, Benî Hâşim ve ehl-i beytle dirilt demektedir. Nigârî, böylece Kevser havzının sahibi Hz. Peygamber, onun sakisi Hz. Ali ve ehl-i beytle haşredilmiş olacaktır. Hz. Ali de belki, Kevser sakisi olarak ilk ikramını susuz şehit olan sevgili evladı Hz. Hüseyin’e yapacaktır.

Leb-teşne-i sahrâ-yı cezâ itme ilâhî

Kesme ümîdim sâkî-i kevserden ayırma (339-575/5)

Eylegil haşr bizi Ahmed-i Muhtâr sever

Zümre-i âl-i ‘abâ nesl-i Benî Hâşim ile (359-608/4)

Bir diğer beyitte ise, Hz. Hüseyin ve şehitlerin kanı hürmetine beni Firdevs cennetinde Hz. Hamza ile birlikte eyle diye dua etmektedir.

Âl-i hûn-ı şühedâ şâh-ı belâ hürmetine

Eyle hemdem beni firdevsde addaşım ile (359-608/5)

3. Yergi ve Beddua Olarak Ehl-i Beyt Sevgisi

Beddua, herhangi bir hususta yapılan kötü istek ve temennilerdir. Nigârî cediti Hz. Hüseyin’e ve Hz. Peygamber’in diğer torunlarına yapılan kıyımı takdir-i ilâhî olarak değerlendirse de bir türlü hazmedememekte ve bu zulmü reva görenleri ağır bir dille yermektedir. Ehl-i beyt sevgisinin yoğun bir şekilde görüldüğü divanlarda onlara ezâ ve cefâ edenlere yergi görülmekle birlikte genel olarak bakıldığında üslup şiddeti ve miktar bakımından Nigârî divanındaki kadar olmadıkları gözlemlenmektedir. Nigârî aşağıdaki beyitlerde Hz. Peygamber’in âline kin ve düşmanlık beslemenin Süfyân evladının eşkiyalığı olduğunu söylemekte ve âl-i ‘abânın düşmanları hakkında “Allah’ın la’neti onların üzerine olsun” dan başka bir söz söylemem demektedir.

Âl-i Muhammede bugz-ı 'adâvet
Evlâd-ı Süfyânın şekâvetidir (168-268/6)

Düşmen-i âl-i 'abâ hakkına lâf eylemezem
Başka bir söz dimezem la 'n-i Hudâdan gayrı (393-664/10)

Hiz. Peygamber'in âlinin düşmanlarını Allah sevmez, biz de onlardan nefret ederiz, zira biz de ilâhî kapıdan reddedilmişlerin düşmanıyız.

Muhammedin âlinin hasmuna Allâh nefret
Eyleriz biz de [zîrâ] düşmen-i merdûdânız (425-720/4)

O, Mervânîler ve Mu'âvîler olarak ifade ettiği gürûhu yaptıkları kötü fiilden dolayı cehennem ehli olarak görmekte ve cennet ehli onları bilmez, sen onları cehennemdeki şeytândan sor demektedir. Ayrıca Mervânîleri şeytâna tabi gördüğü için onların hakkını lanet, ehl-i beyti ise Kur'ân'a tabi değerlendirdiği için onların hakkını da rahmet olarak görmektedir.

Cennet ehli ne bilür hâlini Mervânîlerin
Sen Mu'âvîleri şeytân-ı cehennemden sor (164-262/4)

Mervânîlerin la 'net hakkı hakkımız rahmet
Zîrâ anlar şeytânî biz tâbi '-i Kur'ânız (425-720/5)

Süfyânîler mürted olarak vasıflandırılmış, onlara övgüler dizen kişiler de Müslümanlıktan geçmiş kişiler olarak görülmüş ve onlara lanet edilmiştir. Haricîler ise cennetten kovulup lanetlenmiş şeytana tabi olmaları ve âl-i abânın düşmanlarını sevmeleri dolayısıyla Allah'ın lanetine layık görülmüştür.

La 'net olsun ana kim dîn-i mübînden geçmiş
Eyler ol tarzıye Süfyânî mürtetlere (430-729/2)

Eyle ey bâr-ı Hudâ la 'n dem-â-dem ya 'nî
Düşmen-i âli seven Hâricî şeytânîlere (430-729/3)

Nigârî, Hâricî, Süfyânî, Yezîdî ve Mervânî olarak isimlendirdiği bu davâcıların gönül ehline rahat vermediklerinden şikâyet etmekte ve Allah'ım bunlara kahr ateşinle lanet et demektedir. Tam da bu noktada Mîr Hamza Nigârî'nin hayatının son yıllarında asıl nefyedilme sebebi olarak gösterilen ehl-i beyti övüp Hâricî, Süfyânî, Yezîdî ve Mervânî gibi isimlerle andığı gürûhu şiddetle yermesi düşünülürse "bu Yezîdîlerden gönül ehline rahat yok" anlamındaki mısraı daha manidar hale gelmektedir.

*Hâricî olduğu ma'lûm bu da'vâcilerin
Âteş-i kahr-ıla la'n eyle bu Süfyânîlere (430-729/4)*

*Râhat erbâb-ı dile yok bu Yezîdîlerden
Eyle ey bâr-ı Hudâ kahr bu Mervânîlere (430-729/5)*

4. Hz. Ali'nin Şahsında Ehl-i Beyt Sevgisi

Hz. Ali, Hz. Peygamber'in amcasının oğlu, gözbebeği kızının eşi, sevgili torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in babasıdır. Cesur bir yiğit, bileği bükülmez bir kahramandır. Nigârî'nin şiirlerinde bütün bu özelliklerinin yanında Hayber'i fethetmesiyle de işlenmektedir. Hamdolsun, gönlüm açılmıştır, iç dünyamdaki bu ferahlık Hayber'in kapısını açandandır, denilerek bu durum anlatılmaktadır.

*Açılmışdır sînem meşrûhdur gönlüm bi-hamdillâh
Güşâyışlık derûnumda belî Hayber-güşâdandır (130-204/5)*

O, bir başka beyitte aklıma zorluk fikri gelmez, zira Hz. Alî yardımcımdır, demektedir.

*Hâtırıma gelmez fikr-i müşkilât
Zîrâ zahîrimdir Fâtih-i Hayber (117-184/2)*

Bir başka beyitte de Hz. Ali'nin yiğitliği, Yahudi'lerin meşhur pehlivanı Merhab'ı katledip Hayber'i fetheden Allah'ın aslanı Ali yardımına ulaşsın denilerek vurgulanmıştır. Hz. Ali'nin beyitlerde yardımcı olarak vasıflandırılmasında onun yiğitliğinin, cesaretinin yanında Hz. Peygamber'in onunla ilgili sözlerinin ve tutumunun da büyük etkisi bulunmaktadır. Hz. Peygamber Tebuk Seferi'ne giderken Ali'yi Medine'de yerine vekil olarak bırakmış, fakat onun kadınlarla ve çocuklarla kalıp savaşa katılmamaktan dolayı şikâyetçi olduğunu görünce, "Hârûn'un Mûsâ'ya yakınlığı ne ise senin de bana yakınlığın öyledir; yalnız benden sonra peygamber gelmeyecektir" buyurmuştur (Buhârî, "Fezâ'ilü ashâbi'n-nebî", 9, "Megâzî", 78; Müslim, Fezâ'i-lü's-sahâbe", 30-31). Bir başka rivayette ise: Hz. Peygamber Hayber kuşatması sırasında, sancağı bir gün sonra Allah ve Resulü'nü seven birine vereceğini ve zaferin onun eliyle kazanılacağını söylemişti. Bu müjde Ömer b. Hattâb'ı bile heyecanlandırmış, fakat Hz. Peygamber sancağı Ali b. Ebû Tâlib'e vermiş ve fetih gerçekleşmişti (Buhârî, "Cihâd", 102, 121, 143, "Fezâ'ilü ashâbi'n-nebî", 9; Müslim, "Fezâ'ilü's-sahâbe", 32-35). (Kandemir, 1989: 378). Hz. Ali, çocukluğundan itibaren Hz. Peygamber'in yanında O'nun taht-ı terbiyesinde yetişmiştir. En sıkıntılı zamanlarında birbirlerine destek olmuşlardır. Hz. Peygamber'in ve Hz. Ali'nin birbirlerinin hayatında işgal ettikleri yer düşünüldüğünde Nigârî'nin sevgisini ve ifadelerini anlamak son derece kolaylaşacaktır.

*Dâdîma yîtsün 'Alî Şîr-i Hudâ-yı Celî
Fâtih-i Hayber velî katl iden Merhabî (373-633/12)*

Hz. Ali yardımcısı olarak görülmekte mahşerde yardıma ihtiyacımız olduğunda yardımcımız Allah'ın aslanı Hz. Ali'den başka kim olur denilmektedir. Ayrıca sadece mahşerde değil sevda yolunda da her kime Haydar-ı Kerrâr'ın yardımı gelirse benim gibi ne dert ne elem görür denilmektedir.

Dem-i imdâd meded-kârımız âyâ mahşer

Kim olur Şîr-i Hudâ Şâh-ı velâdan gayrı (392-664/4)

Reh-i sevdâda benim tek ne görür gam ne elem

Her kime kim meded-i Haydar-ı Kerrâr gelür (479-814/15)

Nigârî, yabancılarla işim ne, ben Allah'ın kulu, Mevlâ'nın yetiştirdiğiyim ve Hz. Ali'nin özlemiyle yananım demektedir.

Ağyâr ile kârım ne müştâk-ı 'Alîyem men

Perverde-i Mevlâyam Allâh kulıyam men (424-718/8)

Güzellerin yolu tehlikelerle doludur, fakat pek çok er yol arkadaşın olduğu için bu tehlikelerden korkmana gerek yok, zira Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ali senin yol göstericilerindir. İslam tarihi içerisinde Hz. Ebu Bekir, samimi dostluğu, vefası, sükuneti, zühdü ile dikkat çekerken; Hz. Ali de, yiğitliği, cesareti, ilmi ile dikkat çekmektedir. Nigârî, yol ne kadar zorlu olursa olsun bu özelliklere sahip iki yol göstericin ve pek çok yol arkadaşın varsa kaygılanma demektedir.

Gerçi hatar-nâkdır tarîk-i dilber

Vehm itme kim hem-râhındır hayli er

Hem reh-nümûnundur Sıddîk-i Ekber

Hem râh-berindir Haydar-ı Kerrâr (564-X/4)³

5. Hz. Hüseyin'in Şahsında Ehl-i Beyt Sevgisi

Hz. Hüseyin, Hz. Peygamber'in torunu, Hz. Fatıma ve Hz. Ali'nin oğludur. Kerbelâ'da feci şekilde katledilerek şehit edilmiştir. Nigârî, ehl-i beyte candan bağlıdır, onların sürûrunu ve kederini derinden hissetmiştir. Bu hislenmede seyyit olması dolayısıyla kendisini âl-i abâdan görmesinin payı büyüktür. Ayrıca Müslümanlar arasında dört halife döneminde ortaya çıkmaya başlayan ayrılıklar, Kerbelâ hadisesi ile daha belirginleşmiştir. Nigârî'yi derinden yaralayan konulardan biri de Müslümanlar arasında ortaya çıkan bu bölünme ve ayrışmalardır.

Nigârî, düşâr olduğu olumsuzluk ve sıkıntılar karşısında kendisiyle Hz. Hüseyin arasında ilgi kurmaktadır. Gam yeri olan dünyada Kerbelâ'daki Hz. Hüseyin'den başka, kendisi gibi müptelâ olup olmadığını sormaktadır.

Var mı gam-hâne-i âlemde âyâ ben gibi

Mübtelâ gayr ez Hüseyin-i Kerbelâ gördün mü hiç (74-108/2)

Kerbelâ'da meydana gelenler Nigârî'yi o kadar derinden etkilemiştir ki, kerbelâ hadisesini ne zaman dinlese veya hatırlasa gönlü yaralanmakta ve ağlamaktadır.

Ey râvî söylegil ser-güzeşt-i âli kim

Cânım yakar u yandırır Kerbelâ rivâyeti (377-639/8)

³ Bu örnek şâirin hece vezniyle, Türkçe yazılan şiirlerinden alınmıştır.

*Şâm u seher ağılaram kıssa-i Kerbelâyı
Hâtırına getürem alıpdur nevâ beni (386-655/7)*

Nigârî bir başka beyitte ise Hz. Hüseyin'e revâ görülenlerden duyduğu kederi yukarıdaki beyitlerdekinin aksi bir ifadeyle anlatmaktadır. Burada; ey râvî, bize Hz. Hüseyin'in yaşadıklarını anlatma, zira biz bu elim hadiseden fazlasıyla müteessiriz, denilmektedir.

*Şehîd-i Kerbelânın ser-güzeştin kılma ey râvî
Ki biz ol mâcerâdan dâde-nemnâkiz sîne-çâkız (173-278/8)*

Elest bezminde ilâhî hitaba belâ diyenlerin ve Hz. Hüseyin'e tabi olanların ne çektiğini Kerbelâ'dan öğren, düşmanlarının onlara ne eziyet ettiklerini de Muharrem ayından sorup öğren. Hz. Hüseyin'in yaşadıklarını Kerbelâ'nın mâtemini tutanlar perişan halde anlatırlar, bu benzersiz zulmü zâlimlerin askerlerinden sor. Bu beyitlerde elest bezmine vurgu yapılırken, aynı zamanda Kerbelâ hadisesinin Muharrem ayında vuku bulduğu da ifade edilmektedir.

*Kerbelâdan haber al ehl-i belâ çektiğini
Ne cefâ eylediler mâh-ı Muharremden sor (164-262/3)*

*Hüseyin'in ser-güzeştin ehl-i mâtem söyler âşüfte
Bu zulm-i bî-nazîri leşker-i gaddârlardan sor (144-227/8)*

Nigârî, meydana gelen hadiselerde ilahi takdirin payını da görmezlikten gelmemiş, meydana gelen her fiilin Allah'ın ilmi ve izni dahilinde olduğunu vurgulamıştır. O, Hz. Hüseyin'in sergüzeştini son noktada ilâhî takdire bağlamakta ve böylece teslimiyetin rahatlığına sığınmaktadır.

*Hüseyin'in ser-güzeştini gerdiş-i kıl-kazâdandır
Ki yohsa terk idüp Bathâyı Kerbelâ gezmez (174-280/2)*

Nigârî ehl-i beyti özellikle de Hz. Ali, Hz. Hüseyin ve Kerbelâ hadisesini şiirlerinde sıkça kullanmıştır. Bunlardan bir kısmı doğrudan, bazıları dolaylı olarak bir kısmı ise benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Bu kullanımlardan Hz. Hüseyin ve Kerbelâ ile ilgili olanlardan doğrudan ve dolaylı olanların çok dramatik ve gönül yakıcı olduğu, benzetme unsuru olarak kullanılanların ise son derece zarif olduğu görülmektedir. Bu beyitlerden birinde, Kerbelâ gibi gül bahçesini ziyâret et ki, gül imâmet kıyafetini giyip aşk içinde şehid olmuş denilerek, kırmızı renk düşünülen gül bahçesi Hz. Peygamber'in şehid edilen torunlarının kanlarıyla kırmızıya boyanan Kerbelâ'ya benzetilmekte, gül ise imâmet kıyafetini giyip aşk içre şehid olmasıyla Hz. Hüseyin'e benzetilmektedir.

*Nigârî kıl ziyâret Kerbelâ-âsâ gülistânı
Ki 'aşk içre şehîd olmuş giyüp ton-ı imâmet gül (261-438/7)*

Nigârî, Kerbelâ şehidi, yolunda Kerbelâ'daki gibi sıkıntılarda yaşasam, ahdim var bunlardan asla şikayet etmeyeceğim diyerek Hz. Hüseyin'e olan bağlılığını ve sevgisini ortaya koymaktadır. Onun, yolunda Kerbelâ görsem ifadesiyle kastettiği ise daha önce de zikredildiği gibi, ehl-i beyt sevgisinden dolayı iftiraya uğramasıdır.

Kerbelâ görsem yolunda çün şehîd-i Kerbelâ

'Ahd kıldım özgeden bir dem sitem-dâd itmeyem (264-443/7)

6. Ehl-i Beyt Hanımları Şahsında Ehl-i Beyt Sevgisi

Nigârî divanında ehl-i beyt hanımlarından bazılarının isimleri, ehl-i beyt sevgisi ve Kerbelâ hadisesi çerçevesinde geçmektedir. Aşağıdaki beyitte Hz. Peygamber'in eşlerinden Hz. Âişe ve Hz. Zeynep zikredilmekte ve onların nikahlarının Allah'ın izniyle melekler tarafından kıyıldığı ifade edilmektedir.

Kıldı cihâzın felek kıydı nikâhın melek

Viridi ki Mevlâ sana 'Âyişeni Zeynebi (372-633/3)

Zeynep Sekîne, Hz. Hüseyin ve Rebâb bint İmruülkays'ın kızıdır. Konuyla ilgili kaynaklarda onun güzel ve bilge bir hanım olduğu anlatılmaktadır(Görgün, 2010:45-46)⁴. Nigârî, gönlünü ve gözünü Hz. Hüseyin'in sevgili kızına benzetmekte, onun Kerbelâ'da ah edip ağlaması gibi kendisinin de hasret kerbelâsında ah edip ağladığını ifade etmektedir. O, bu durumu gönlüm ah etmekte gözüm ağlamaktadır, zira, gözüm ve gönlüm hasret kerbelâsının Zeynebi Sekîne'sidir diyerek anlatmaktadır. Nigârî kaynaklara göre yaşamının son yıllarında önce Samsun'a sonra Elazığ'a nefyedilmiş ve Elazığ'da vuku bulan vefatının öncesinde Amasya'da defnedilmeyi vasiyet etmiştir. Ömrünün son zamanlarında, yaşadığı yerden zorla çıkarılarak başka bir yerde yaşamaya zorlanmak onu hasrete düşürmüş ve üzmüş olmalıdır. Tekkesinde insanlara Allah, Peygamber ve ehl-i beyt sevgisini anlatmayı dert edinmişken, ilerleyen yaşına rağmen, Amasya'da kalma talebi reddedilmiş ve kendilerinin de Müslüman olduğunu söyleyen insanlar tarafından nefyedilmiştir. Nigârî hayatındaki bu ve benzer durumları, Kerbelâ'da, Müslüman olduğunu söyleyen tarafların savaşında, savaşın ortasında acı ve hasret içerisinde kalmış Zeynep Sekîne'nin durumuna benzetmiş ve aralarında bu açıdan bir anlam ilgisi kurmuştur. Zeynep Sekîne, çok sevdiği babası ve ailenin diğer erkekleri gözünün önünde katledilmiş, Kerbelâ'da, çaresiz, gözyaşları içerisinde bir kız çocuğudur, Nigârî ise ahir ömründe iftiraya uğrayarak memleketinden sürgün edilmiş, hasret kerbelâsında, gönlünün ahlara gözyaşları yoldaş olan, din, vatan ve millet sevdalıdır.

Gönül âh ider ağlar gözüüm zîrâ ki bular

Kerbelâ-yı hasretin Zeynebi Sekînesi (395-669/5)

Benim sığınacak yerim en büyük olan Allah(cc), Hz. Peygamber(as), Hz. Fâtıma, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Hz. Ali'dir. Nigârî, hayatı bahsinde de ele alındığı gibi, yaşamında pek çok zorlukla karşılaşmıştır. Böyle zorluk zamanlarında o, en yüce olana sığınmanın, Hz. Peygamber'i ve ehl-i beyti hatırlamanın ferahlığını hissederek felaha ulaşmıştır.

⁴ Sükeyne bint Hüseyin, Hz. Hüseyin'in küçük kızıdır. 667 yılında doğduğu söylenebilir. Annesi Rebâb bint İmruülkays el-Kelbiyye'dir. Asıl adı Âmine(Ümeyme veya Emîne) olup annesi küçüklüğünde kendisine Sükeyne(Sekîne) lakabını takmıştır. Babası Hz. Hüseyin'le birlikte Kerbelâ'da bulunmuştur.

Penâhımdır benim Allâhu ekber

Muhammed Fâtıma Sıbteyn Haydar (428-725/1)

Hz. Fâtıma'nın neslinin gül bahçesi ve gül çiçekleri, ey gül bahçesi yüzlü, gül dudaklı Hz. Hüseyin canlar sana kurban olsun.

Ezhâr-ı gül ü Gülşen-i zürriyet-i Zehrâ

Ey rûyü gülistân lebi handân sana kurbân (503-T/VIII/5)

7. Hz. Hasan'ın Şahsında Ehl-i Beyt Sevgisi

Hz. Hasan, Hz. Ali ve Hz. Fâtıma'nın oğludur. Nigârî bir şiirinde ehl-i beyti sayarken onu da; hasret günü çaresizlik anımızda bize, güzel çehreli Hz. Hasan'dan başka kim yetişir? Diyerek anmaktadır.

Rûz-ı hasret dem-i dermândenî feryâdımıza

İrişür kim Hasen-i hüsn-likâdan gayrı (392-664/5)

8. Ehl-i Beyt ile Süfyânî ve Mervânîlerin ve Taraftarlarının Karşılaştırılıp Yerilerek, Ehl-i Beyt Sevgisinin Gösterilmesi

Takdir edilir ki, Mîr Hamza Nigârî'nin ehl-i beyt sevgisinin derinliği konuyla ilgili her beyitte yeniden müşahede edilmektedir. O Hz. Peygamber'e ve onun ehl-i beytine duyduğu bu derin sevgiyi bazı beyitlerde, onları üzenleri ve katledenleri şiddetle yererek göstermiştir. Bir beytinde âl-i abânın düşmanlarını seven kötü hâce, Allah'ın düşmanıdır demektedir.

'Adüvvullâhdır âl-i abânın

Seven düşmenlerin hâce-i ebter (428-725/2)

Süfyânîler'in peşinden gidenler ve Mervânîler'e dost olanlar açıkça reddolunanlardır. Biz ise makbul bir rehberin izindeyiz.

Tâbi'-i Süfyânîler dostân-ı Mervânîler

Merdûdlardır hüveydâ biz makbûl reh-nümânız (425-720/7)

Nigârî iki zıt kutup olarak gördüğü taraflardan birinin tercih edilmesi gerektiğini ve hangi tarafın tercih edildiğine göre kazanımların ve kayıpların olacağını ifade etmektedir. Bu düşüncesini; Ey vâiz, zıtların bir yerde toplanması kolay değil bu sebepten ya Muâvîleri at ya da Hz Peygamber'den vazgeç diyerek dile getirmektedir.

Cem '-i ezdâd müyesser degül ey vâ 'iz yâ

At Mu 'âvîleri yâ in ki Muhammeden geç (429-727/1)

Ya Muâvîlere la'net et ya da âhirette Hz. Peygamber'in şefkatinden vazgeç; eğer cennet diliyorsan ehl-i beyte hizmet et, Şam askerlerini istiyorsan cennetten vazgeç.

Yâ Mu 'âvîlere nefrîn eyle ya 'nî la 'net

Yâ sana rûz-ı cezâ şefkat-ı Ahmedden geç (429-727/2)

Dilesen cennet eger âl-i 'abâyâ hıdmet

Eyle yâ leşker-i Şâmı dile cennetden geç (429-727/3)

Nigârî zaman zaman çizgileri daha belirginleştirmekte, fakat kullandığı kelimelerle ilgili yanlış anlaşılmanın da önüne geçmek için açıklamalara da yer vermektedir. Nitekim aşağıdaki beyitlerde, Mervânîleri isteyen ey sâpmışlar, şüphe siz Yezîdî biz Alevîyiz demek, fakat Alevî kelimesi ile ilgili bir yanlış anlaşılmaya mahal vermemek için de bir sonraki beyitte, biz sizler gibi yol kesenlerden uzağınız, biz Hakk'a, onun gönderdiği dine inanan ehl-i sünnetiz demektir.

Mervânîleri isteyen ey ehl-i dalâlet

Bî şübhe ki sizler Yezîdî biz 'Alevîyiz (429-728/1)

Sizler gibi erbâb-ı şekâvetden ırağız

Ehl-i sünnetiz mü'min-i Hak dîn-i celîyiz (429-728/2)

Devamında ise biraz daha detaylandırarak biz, Ahmedîyiz Allah'a hamd olsun ki biz ezelden Allah'ın yoluna tabiyiz demektir. Ashâb-ı yeminiz diyerek ise "Vâkıa" suresinin 27-40,90 ve 91. ayetlerine işaret edilmektedir. Bu ayetlerde "ashâb-ı yemîn" olarak kastedilenlerin, hesap gününde amel defterleri sağ elinden verilenler olduğu ve onlar için cennette pek çok nimet hazırlandığı ifade edilmektedir.

Biz Ahmedîyiz hamd Hudâya ki ezelden

Ashâb-ı yemîniz ki sa'îd-i ezelîyiz (429-728/3)

Nigârî divanındaki bir şiirini ise bütünüyle bu ayrıma hasretmiştir. O, ey muâvîler ey Muhammedîlerin düşmanları, siz küfrânîsiniz biz ise şükrânîyiz taraflarımız farklı demek ve pek çok hususta belirlediği tarafları karşılaştırarak her açıdan farklı olduklarını dile getirmektedir. Biz onun ehl-i beyt sevgisi konusundaki hassasiyetini farklı bir üslupla dile getirdiği bu şiirin tamamını burada vermeyi uygun gördük.

Ey Mu'âvîler ümmeti v'ey düşmen-i Muhammedî

Siz küfrânî biz şükrânî siz bir taraf biz bir taraf (430-730/1)

Sizler tuğyânî milleti bizler Muhammed ümmeti

Siz Mervânî biz Kur'ânî siz bir taraf biz bir taraf (430-730/2)

Siz Mervânî cehennemî biz Muhammedî cennetî

Siz Şeytânî biz Rahmânî siz bir taraf biz bir taraf (430-730/3)

*Siz Mu ‘âvîler askeri biz Hayderîler leşkeri
Siz kahrânî biz lutfânî siz bir taraf biz bir taraf (430-730/4)*

*Siz Yezîdî siz pelîdî biz Hüseyînî biz şehîdî
Siz butlânî biz hakkânî siz bir taraf biz bir taraf (430-730/5)*

*Sizler düşmen-i Mustafâ biz bende-i âl-i ‘abâ
Siz hasmânî biz rahmânî siz bir taraf biz bir taraf (431-730/6)*

*Siz kâtil-i âl-i Zehrâ biz mâtem-dâr-ı Mustafâ
Siz şimrânî biz hüznânî siz bir taraf biz bir taraf (431-730/7)*

*Siz Haccâcî siz leccâcî biz Kanberî Peygamberî
Siz nefsânî biz rûhânî siz bir taraf biz bir taraf (431-730/8)*

*Siz şeytânî biz Rahmânî zıd-ender-zıddız el-hâsıl
Siz zulmânî biz nûrânî siz bir taraf biz bir taraf (431-730/9)*

Mîr Hamza Nigârî, her kim Hz. Peygamber’in sözüne düşmanlık gösterirse o, Hakk’ı reddetmiştir, ona Müslüman denmez, biz ehl-i beytin dostlarına dost, düşmanlarına düşmanız diyerek ve düşmanlarını şiddetle lanetleyerek ehl-i beyt sevgisini belirtmiştir.

*Merdûd-ı Hudâdır ki müselmân demek olmaz
Her kim ki Muhammed sözüne kılsa ‘adâvet (498-TB/XVI/3)*

*A ‘yânına a ‘vânına ol kavm-i pelîdin
A ‘lâsına ednâsına la ‘net tâ kıyâmet (498-TB/XVI/6)*

*Bî-pâ ne kadar var bu ne penc ü çehârın
Ahbâbına rahmet dahi a ‘dâsına la ‘net (498-TB/XVI/7)*

9.Allah’ın Bir Lütü Olarak ve İbadet Şuuruyla Ehl-i Beyt Sevgisi

Mîr Hamza Nigârî, Hz. Peygamber’i ve ehl-i beytini sevmeyi Allah’ın bir lütü olarak görmekte ve bunun bir ibadet şuuruyla yapılması gerektiğini ve kendisinin de böyle yaptığını ifade etmektedir. O, Hz. Peygamber’in dostlarını sevmek itaat, düşmanlarını yermek bizim için tâattir, demektedir.

Nesl-i Muhammedi sevmek istemek

Hakkın bize başka kerametidir (168-268/7)

Dûstân-ı Ahmedi sevmek itâ'atdır bize

Düşmen-i âl-i 'abâya ta'n tâ'atdır bize (338-574/1)

Allah ve peygamberin sevdiklerini sevip sevmediklerinden kaçınmak gerekir. Ey Allah'ın resulü senin 'Alî'ni, Fâtıma'nı ve ehl-i beytini sevmek farzdır, zira onları Allah ve Peygamber'inin sevdiğine apaçık deliller vardır. Sonraki beyitte ise Hz. Peygamber'i incitenin melun olduğu tartışmaya mahal bırakmayacak kadar açık değil midir? diye sorulmaktadır.

Farzdur 'Alîni Fâtımanı âlini sevmek

Allâh ü Nebî sevdiği bürhân-ı celîmdir(428-726/2)

Beyle ki yoh nizâ'a bir yer ki âş-kârâ

Mel'ûn degül mi ol kim incide Mustafâyı(473-812/6)

10. Haşr Günü

Mîr Hamza Nigârî ehl-i beyt sevgisini, sadece bu âlem için değil diğer âlem için de gerekli görmüştür. Ah günü, haşr günü gibi kelimelerle ifade ettiği yeniden diriliş gününde ciğer yangınımıza Hz. Hüseyin'den başka kim ulaşır ve o şiddetli günde bizim elimizi âl-i 'abâdan başka kim tutar diyerek bu husustaki düşüncesini ifade etmektedir.

Kim yeter âh-ı ciger-sûzumıza âh günü

Mecma'-ı derd ü elem şâh-ı belâdan gayrı (392-664/6)

Kim dutar destimiz eyvâh bizim haşr günü

Kim yiter dâdımıza âl-i 'abâdan gayrı (392-664/7)

Canımda Hz. Fâtıma'nın evlatlarının sevgisi olduğu sürece kıyâmet gününün şiddetinden de yeniden dirilme gününün korkusundan da azadeyim, onların sevgisi bana her iki dünyada da yeter.

Cânımda ki var zevk-ı ciger-gûşe-i Zehrâ

Havf eylemezem ger ola 'âlem heme ber-pâ (510-T/V/1)

Vehm eylemezem haşr gamın çekmezem aslâ

Besdir bana dâreynde bu nazm-ı dil-ârâ (510-T/V/2)

11. Kainatın Yaratılış Sebebi Olarak Ehl-i Beyt Sevgisi

Nigârî'ye göre âlemin yaratılışından kasıt Mevlâ'nın sevgisi ve ehl-i beyt sevgisidir. Birbirini takip eden beş ayrı bentte mütekerrir kısımlar ehl-i beyt sevgisinin hüsn-i ta'lîl sanatıyla ifadesinin en veciz örneklerindendir. Âlem'in yaratılışından kasıt, Allah sevgisi, ehl-i beyt ve Hz. Fâtîma'nın evlatlarına aşinalıktır.

Hilkat-i 'âlemden ancak hubb-i Mevlâdır garaz

Ülfet-i âl-i 'abâ evlâd-ı Zehrâdır garaz (508-T/I/6)

Nigârî, son tekrardan önce ise bu veciz ifadeyi delillendirmiştir. O, diğer aleme geçişi murakabe ettiği bir sırada Allah vergisi bir sevinç duyduğunu ve gönül dünyasında bir mananın doğduğunu söylemektedir. Bu mana ise, mütekerrir beytin manâ âleminde hûri ve gılmanlar tarafından okunmasıdır. Nigârî böylece bu düşüncesini kendine has olmaktan çıkararak, ona mânevî bir boyut kazandırmıştır. Gönüne doğan mana ise, âlemin yaratılışından kastın, Mevlâ'nın sevgisi, Zehra evladının ve ehl-i beytin dostluğu olduğudur.

Tâ 'arûs-ı vasl yüz açdı çalındı tabl-ı sûr

Vehbiyâne buldum ey Seyyid Nigârî bir sürûr (509-T/V/4)

Bahşîşâne bâtınımdan itdi bu ma'nâ zuhûr

'Âlem-i ma'nâda hem gördüm okur gilmân u hûr (509-T/V/5)

Hilkat-i 'âlemden ancak hubb-i Mevlâdır garaz

Ülfet-i âl-i 'abâ evlâd-ı Zehrâdır garaz (509-T/V/6)

12. Diğer kullanımlar

Ehl-i beyt sevgisi Mir Hamza Nigârî'nin hayatına o kadar hâkimdir ki o, şiirlerinin güzelliğini, etkileyiciliğini bile Hz. Peygamberin torunlarına, Hz. Fâtîmâ'nın evlatlarına bağlamaktadır.

Hûblar ey Seyyid Nigârî şâhid eş'ârına

Cân virürler n'ola kim ol aşk-ı zîbâdan gelür (123-194/8)

Nazm-ı zîbâ rûh-efzâ meclis-ârâ bezm-sâz

Dil-rübâ güftâr-ı şîrîn âl-i Zehrâ'dan gelür (123-194/9)

Nigârî ehl-i beyt sevgisini aşırı bulup kendisi hakkında çeşitli ithamlarda bulunanlara, biz Allâh'ı, Hz. Peygamber'i sevenleriz, biz sünnî ya da şîî değil, hâlis müslümanız diyerek gereken cevabı vermektedir.

Allâhı Muhammedi âli seven dostânız

Ne sünnîyiz ne şî'î bir hâlis müslimânız (425-720/1)

Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'yi isteriz, zira biz Hz. Peygamberin dostlarına dost, düşmanlarına düşmanız.

Çehâr yârı isteriz zîrâ ki Mustafânın

Dostına dostuz vallâh hasmânına hasmânız (425-720/2)

Bir diğer terci‘ de ise mütekerrir kısımda şair ehl-i beytten ayrılmamayı ve Hz. Ali'nin evlatlarına yakın olmayı dilemektedir.

Evlâd-ı Muhammed iledir zevk-ı şîrîn cân

Bu fikr iledir baht-ı yegin tab ‘-ı gazel-hân (510-T/III/2)

Cân riştesidir silsile-i âl-i Muhammed

Dil mâyesidir âl-i ferah-fâl-i Muhammed (510-T/IV/1)

Sonuç

Mir Hamza Nigârî, XIX. yüzyılda yaşamış aslen Karabağ'lı bir mutasavvıftır. Pek çok mutasavvıf gibi onun da son derece zorlu ve hareketli bir hayatı olduğu müşahede edilmektedir. Fakat savaş yıllarından sürgün yıllarına uzanan hayatı onun üretkenliğine engel teşkil etmemiştir. O Allah ve Peygamber aşkını hayat düsturu ve yaşam amacı olarak benimsemiş ve hayatını bu minvalde şekillendirmiştir. Onun Allah, Peygamber aşkı ve ehl-i beyt sevgisini etkileyici bir şekilde terennüm ettiği Türkçe divanında Fuzûlî'nin aşk neşvesinin izleri ve şiirlerinin etkisi açıkça görülmektedir.

Biz çalışmamızda onun Türkçe divanında dikkat çekecek şekilde ifade edilmiş ehl-i beyt sevgisini ele aldık. Hamza Nigârî, Neseben seyyit olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla o, ehl-i beyt sevgisini ifade ederken aynı zamanda ceddine duyduğu sevgiyi de dillendirmektedir. Bu durumun onun bu konudaki şiirlerini daha etkileyici kıldığı söylenebilir.

Nigârî, ehl-i beyti konu edindiği şiirlerinde özellikle Hz. Hüseyin'e ve Kerbelâ hadisesine vurgu yapmaktadır. Ceddine yapılan bu muameleyi bir türlü kabullenememekte ve şiddetle yermektedir. Hz. Hüseyin'i ve yakınlarını Kerbelâ'da şehid edenleri Mervânî, Hâricî, Süfyânî, Yezîdî, küfrânî, kahrânî ve nefsanî gibi kelimelerle isimlendirmekte bu kişilerin ortaya çıkardıkları durumun kabullenilemez olduğuna vurgu yapmaktadır. Pek çok şairde ehl-i beyt sevgisinin daha çok ehl-i beyte duyulan sevgi şeklinde ifade edildiği görülürken Nigârî'de ehl-i beyte duyulan sevgi kadar, onun düşmanlarına duyulan nefretin de ifade ifade edildiği görülmektedir. Bu yönüyle de onun ehl-i beyt sevgisini ifade ediş tarzı diğer şairlerden ayrılmaktadır.

Onun hayatı incelendiğinde ise gözden düşmek, iftiraya uğramak ve sürgüne gönderilmek pahasına ehl-i beyt sevgisini bu şekilde ifade etmekten vazgeçmediği görülmektedir. Bu noktadan bakıldığında da bu kadar olumsuzluğa rağmen sevgisini böyle bir üslupla dillendirmekten vazgeçmemesi bize onun ehl-i beyt sevgisinin hakikatine dair bir fikir vermektedir. Sonuç olarak o, ehl-i beyti cediti addetmiş onun dostunu dost düşmanını düşman görmüş ve bunu ne pahasına olursa olsun açıkça ifade etmekten çekinmemiştir.

Kaynakça

Akpınar, Y.(1994). *Azerî Edebiyatı Araştırmaları*. Dergâh Yayınları.

- Arat, R.R.(2008). *Yusuf Has Hacib, Kutadgu Bilig*. Kabalcı Yay.
- Arslan, M.(2003). *Sâkinâme*, Kitabevi Yayınları.
- Ayar, A.R; Özel, R.O. (2014). Osman Fevzi Olcay'ın "Menâkıb-ı Mîr Hamza Nigârî" Adlı Risalesi. Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2(3), 187-201.
- Aydın, Ş.(2011). "Divan Şiirinde Ehl-i Beyt", Doğu Araştırmaları Dergisi, (8), 23-36.
- Bice, H.(2010). Hoca Ahmed Yesevi, Divan-ı Hikmet. Türkiye Diyanet Vakfı Yay..
- Bilgin, A. A.(2007). "Nigârî", DİA, (Cilt 33, 85-87. ss.), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Bilgin, A. A.(2017). *Nigârî, Dîvân*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, Âsitâne Yayınları, h.1333, c.1, s.65.
- Çınar, F.(2009). *Hamza Nigârî'nin Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Düşüncesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eğri, O.(2006). Ehl-i Beyt Sevgisi, "Kültürümüzde Ehl-i Beyt Sevgisi", Derleyen: Ömer Menekşe.
- Ertürk, M.(1997). Havz-ı Kevser, DİA, (Cilt 16, 546-549. ss.), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Görgün, H.(2010). Sükeyne bint Hüseyin, DİA, (Cilt 38, 45-46. ss.), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hakverdioğlu, Metin, "Nigârî'nin Fuzûlî'ye Nazireleri", Turkish Studies, 8(9), 1657-1686.
- Kandemir, M. Y.(1989). Ali, DİA, (Cilt 2, 375-378. ss.), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Musayev, E.(2000). "Mîr Hamza Seyyid Nigarî Karabağî". Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, 6, 244.
- Öz, M.(1994). "Ehl-i Beyt", DİA, (Cilt 10, 498-501. ss.), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özcan, H.(2000). İbnülemin Mahmut Kemal İnal, Son Asır Türk Şâirleri (Kemâlû's-Şuarâ). Cilt III, 1627. s., Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Özel, A.(1989). "Âl", DİA, (Cilt 2, 305-306. ss.), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Taşlıova, M.M.(1999). "Karabağlı Hamza Nigârî ve Nigar-nâme Mesnevisi". Milli Folklor Uluslararası Halkbilimi Dergisi, 6(44), 115.
- Tatçı, M.(2011). Yûnus Emre, Dîvân Risâletü'n- Nushiyye. H Yayınları.
- Uludağ, S.(1989). "Âl-i Abâ" DİA, (Cilt 2, 306-307. ss.), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.